

FAŞİZM ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME

A Comparative Examination on Facism

 <https://doi.org/10.54429/seyad.1196816>

Araştırma & Yayın Etiği

Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiş, iThenticate yazılımı ile taranmış, araştırma yayın ve etiğine aykırılık edilmemiştir.

CC BY-NC 4.0

Bu makale Creative Commons Attribution-NonCommercial License altında lisanslanmıştır.

This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

Gökтуğ ŞEKER

Doktorant,
İnönü Üniversitesi,
Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı,
gseker1903@gmail.com,
Orcid ID:0000-0003-1798-5240,
Malatya/ Türkiye

Research & Publication Ethics

This article was reviewed by at least two referees, a similarity report was obtained using iThenticate, and compliance with research/publication ethics was confirmed.

Copyright ©

Politik Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar
Merkezi, Sakarya/TÜRKİYE

Center for Political, Economic and Social
Research, Sakarya/TURKEY

Atıf / Citation

Şeker, Gökтуğ. "Faşizm Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme". *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi* 10/2 (2022), 222 - 245.

Makale Bilgisi

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi: 31.10.2022

Kabul Tarihi: 27.12.2022

Yayın Tarihi: 31.12.2022

Faşizm Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme

Özet

Faşizm bir yirminci yüzyıl ideolojisidir. Faşist ideolojinin temel özelliği bütün siyasi ideolojilerin içinde devletin en fazla yüce olduğunu kabul eden bir ideoloji olmasıdır. Faşizmin devlet yönetimi alanındaki pratiğe dökülmüş hali, birinci ve ikinci dünya savaşı arasındaki süreçte etkili olmuştur bununla beraber sadece etkisi altına aldığı ülkeleri değil küresel siyasette de izleri bulunmaktadır. Yalnızca Almanya ile İtalya'da etkili olmamış, Avrupa da ki ülkelerin birçoğunda ve Japonya'da dahi iktidarını kazanan bir ideolojidir. Genel olarak baskıya dayalı bir ideolojidir. Demokrasiyi arka planda bırakıp büyük bir alanda etki sahibi olması da faşizmi etkili kılmaktadır. Bu ideolojinin diğer çağdaş siyasi ideolojilerle olan alakası da önemlidir. Örnek olarak sosyalizmle bazı konularda benzerlikleri bazı konularda farklılıkları bulunmaktadır. Faşizm ve Sosyalizmde savaş döneminin ardından problemleri olan fakat belirli konularda batıdaki düzensizlikleri değerlendiren sosyolojik ve iktisadi sorunların ardından güç kazanmaları, Nasyonel sosyalizmde, faşizmde bir diktatörlük olması, iki ideolojide de meclisin çok değer görmemesi benzer özelliklerindedir. Demokrasi konusu da aralarındaki farklılıklardan birisi olarak gösterilmektedir. İtalya ve Almanya'da iktidarda bulunmasının temel sebepleri de benzerlik göstermektedir. Uygulama konusunda ise iki ülke arasında çeşitli konularda farklılıklar bulunmaktadır. İtalya'da devlet amaç olarak görülürken Almanya'da devlet araç konumundadır. Bunlarla beraber ırk etmeninde de çeşitli farklılıklar vardır. Bu çalışma genel olarak faşizm hakkında bilgi vermek için yapılmıştır. İlk kısımda faşizm hakkında temel bilgiler verilirken ikinci kısımda faşizmin tarihçesine yer verilmiştir. Ardından faşizmin ideolojik temelleri üzerinde durulmuştur. Son kısımda ise Alman ve İtalya'da ki faşizm hakkında bilgi verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Faşizm, İtalya, Almanya, Irk, İdeoloji

Abstract

Fascism is a twentieth century ideology. The main feature of the fascist ideology is that it is an ideology that accepts the state as the highest of all political ideologies. The practice of fascism in the field of state administration was effective in the period between the first and second world wars, however, it has traces not only in the countries it influenced, but also in global politics. It is an ideology that has not only been effective in Germany and Italy, but has gained power in many countries in Europe and even in Japan. In general, it is an ideology based on oppression. Leaving democracy in the background and having an impact on a large area also makes fascism effective. The relevance of this ideology to other contemporary political ideologies is also important. For example, it has similarities with socialism on some issues and differences on some issues. Fascism and Socialism, which had problems after the war, but gained power after sociological and economic problems that evaluated the irregularities in the West on certain issues, that there was a dictatorship in the fascism of National Socialism, and that the parliament was not valued much in both ideologies are similar characteristics. The issue of democracy can also be shown as a difference. The main reasons for being in power in Italy and Germany are similar. As for implementation, there are differences between the two countries on various issues. While the state is seen as an end in Italy, the state is a tool in Germany. Along with these, there are various differences in the race factor. This study was made to give information about fascism in general. In the first part, basic information about fascism is given, while in the second part, the history of fascism is given. Then, the ideological foundations of fascism were emphasized. In the last part, information is given about fascism in Germany and Italy.

Keywords: Fascism, Italy, Germany, Race, Ideology

Giriş

Bu çalışmanın konusunu faşizm ideolojisinin ülkeler düzeyinde karşılaştırılarak incelenmesi oluşturmaktadır. Faşizm denildiğinde akla gelen iki önemli dönem Musollini liderliğindeki İtalya ve Hitler önderliğindeki Almanya'dır. Bu ideoloji çeşitli dönemlerde sadece bu iki ülke ile sınırlı kalmayıp başka ülkelerde de egemen halde bulunmuştur. Bu konu ile ilgili yapılmış olan çalışmalardan farkı iki ülkenin karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiş olmasıdır. Bu araştırma da hipotez yerine çeşitli araştırma sorularından faydalanılmıştır. Bunlardan bazıları şu şekildedir. Faşizmin bir ideoloji olmasındaki etmenler nelerdir, faşizm küreselleşme ile beraber etkisini devam ettirmekte midir, Almanya ve İtalya örnekleri birbiriyle hangi konularda benzerlik gösterip hangi konularda ayrılmaktadır. Bu ülkelerde faşizmin egemen olmasındaki temel etmenler nelerdir ve bu ideoloji toplumda nasıl bir yansıma bulmuştur, Hitler ve Musollini'nin yönetim tarzları birbirine benzer midir. Gibi soruların yanıtlarından yola çıkılarak hazırlanmıştır. Araştırmanın kapsamını ise Almanya özelinde Hitler dönemi, İtalya özelinde de Musollini dönemi oluşturmaktadır. Bu çalışma da nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır genel olarak sosyal bilimler alanında sıklıkla kullanılan arşiv incelemesi yapılmıştır. Buna ek olarak da daha önce yapılmış tezler, basılmış kitaplar, makaleler ve internetteki çeşitli kaynaklardan da kaynak olarak faydalanılmıştır. Bu araştırmanın İlk kısımda faşizm hakkında temel bilgiler verilirken ikinci kısımda faşizmin tarihçesine yer verilmiştir. Ardından faşizmin ideolojik temelleri üzerinde durulmuştur. Son kısımda ise Alman ve İtalya'da ki faşizm hakkında bilgi verilmiştir.

1. Faşizm Hakkında

İtalya menşeli bir ideoloji olan faşizm, Mussolini önderliğindeki siyasi bir ekibin mensuplarını ifade etmektedir ve Eski Roma dönemlerinde otoriteyi temsil eden balta demeti manasındaki "fascio" kelimesinden türemiştir (John, 1995, 6). Balta simgesi bir lideri temsil ederken, etrafındaki demet ise yani sopalı liderin yanındaki, lidere itaat eden kişileri göstermektedir. Sopalardan her bir tanesi darbe verici faşistlerdir. Özetle her bir sopa tüm emirlere hazır ve liderine karşı itiraz yetkisi bulunmayan ve vurucu gücü simgeleyen bir araçtır (Can, 2009, 3). İtalyan tarihinde Mussolini'nin 1919 ile 1945 yılları arasında yönetmiş olduğu bununla beraber 1925 senesinde kurulmuş olan diktatörlüğü resmi ideoloji temeli şekline gelen siyasi erke faşizm denilmektedir (Griffin, 1993, 21). Faşizm, birinci dünya savaşının yaşandığı yıllarda ve ardından geçen süreçte ortaya çıkmış olan ve çoğunluğu askerleri kapsayan demokrasi ile liberalizm dejenere olan ulusları güçlü hale getirme için ortaya çıktığını iddaa edilen milliyetçi kesime dayanmaktadır (Harrison, 2003, 257). Bununla beraber faşizm genel olarak bir politik bir akım olarak görülmektedir. Bu konuda çalışan bazı düşünürler ise

faşizmin yalnızca bir ideoloji olarak dar kapsamlı olmadığını bunun aksine çoğulcu demokrasi ve kapitalizmin hâkim olduğu küresel çaplı politik düzenin karşısında olan birliktelik olduğunu öne sürmektedirler (Linz, 2003, 67). Bu konu hakkında yapılan bir diğer tanımlamada ise cemaatçiliğin ileri bir şekli biçiminde görülen bu ideoloji, bireylerin haklarının kısıtlandığı otoriter yapıdaki devleti öne çıkararak, demokrasi ve liberalizmin değerlerinin karşısında olan, otoriter ve hiyerarşinin ön planda olduğu aşırı sağdaki bir ideolojiyi temsil etmektedir (Can, 2009, 3). Faşizmin, diğer ideolojilerden temel farkları ise milliyetçiliğin aşırısını temsil ediyor olması, tarihsel süreç içerisinde benimsemeyenlerinin çok fazla olması, görüşlerini yeniden doğuş miti üzerinde temellendirmesi, savaşı, şiddeti ön plana çıkarması, lider odaklı olması, liberalizmin karşısında olması, moderniteyi tümüyle reddetmek yerine farklı bir modernleşme oluşturma gayesi olması ve hedefleri doğrultusunda keskin bir özellik taşımasıdır (Griffin, 1993, 31). Bir başka tanımda ise Mann; militarizm ve para aracılığıyla üstün ve ulus devlet olmayı hedefleyen bir görüş olarak faşizmi ifade ederken görüşünü beş temel unsur üzerine dayandırmıştır. Bunlar; milliyetçilik, devletçilik, üstünlük, arınmışlık ve para- militarizmdir. Mann burada para-militarizmin üzerinde ayrıca durmuştur. Faşizm sadece bir siyasi parti ile denk görülemeyeceğini, İtalya 'da olduğu gibi üniformalı ve silaha sahip paramiliter güçler gibi yukarıdan değil de alttan yukarıya doğru örgütlenmişlerdir bununla beraber bu görüşü de diğer askeri diktalardan farklılaştıran temel unsur burasıdır (Mann, 2004, 13). Faşist ideoloji usçuluğa dayanmayan ve bu şekil görüşleri kabul etmeyen bilinçli şekildeki anti ideolojidir. Bundan dolayı faşist ideolojiyi akla dayalı olarak temellendirmek kolay değildir ve genel olarak oportünist maceracı görüşle rasyonalizm arasında bir yerde konumlanmıştır.

Faşizmin bir ideoloji olduğu görüşünü güçlendirmek için Griffin, Payne ve Sternhell faşizm teorilerinin tamamlanmamış kısımları üzerine çalışmış ve eksik kısımların, sosyoekonomik bağlamda yapılmış olan faşizm tanımlamalarından sıyrılıp, faşizmi ciddi bir ideoloji şeklinde değerlendirmenin gerekliliğine değinmiştir. Roger Eatwell, yaptığı araştırmalar neticesinde faşizmi anlamlandırmaya yönelik olarak sosyo ekonomik bir görüş benimsediğini ve faşizmi bir hareket, rejim veya ideoloji şeklinde ele alan analitik bir ayırım bağlamında anlamlandırmaya çalışmanın kullanışlı olduğunu ifade etmiştir (Eatwell, 1996, 303).

Faşist ideolojinin tanımı konusundaki görüş ayrılıklarının yanı sıra politika alanında ki yeri hakkında da görüş ayrılığı vardır. Modernleşmeye karşı olduğundan dolayı Nolte ve devrimciliği sebebiyle de Mosses faşizmi siyasetin sağ yelpazesinde bir ideoloji olarak görürken Sternhell ve Gregor da milliyetçilik ve sosyalizmin bir harmanlaması olmasıyla beraber diktatörlük olarak gördükleri için sol bir ideoloji olarak ele almaktadırlar (Örs, 2008, 485).

Faşizm tarihsel süreç içerisinde; İtalya'da Mussolini, Almanya Nazi dönemi, Şili de Pinochet, İspanya'da Franco, Endonezya'da ise Suharto dönemleriyle ön plana çıkmıştır. L. Britt faşist ideolojinin on dört ana etmenini bu dönemlerden yola çıkarak şöyle sıralamaktadır. İlk olarak güçlü milliyetçilik anlayışı burada ön plana çıkan faşizm rejimlerinin milliyeti ön plana çıkararak marşlar, semboller ve sloganları sürekli olarak kullanmasıdır. İnsan haklarının aşağılanması ikinci özelliğidir buradan kasıt çeşitli zamanlarda bireylerin hakları göz ardı edilmektedir ve işkence, suikast ve yargılamadan infaz etme durumları onaylamaya müsaittir. Yüceltilmiş militarizm anlayışında orduya yüksek meblağlarda bütçeler sunulmaktadır ve askeriyede görevli kişiler yüceltilmektedir. Düşmanların birleştirici bir sebep olarak görülmesi buradan anlaşılacak ise milli güvenlik sebebiyle vatandaşlar sokağa çağrılmaktadır. Düşman olarak görülen kesim ise komünist, terörist ve sosyalist gibi gruplardır. Faşizmde cinsel ayrımda ön plandadır kadınlar geri plana atılırken, erkekler egemen bir haldedir. Kontrol altına alınmış ve sansürün yüksek seviyede olduğu bir medya vardır. Ulusal güvenlik kitleleri hareket geçirebilmek için bir nevi korku unsuru olarak görülmektedir. Hâkim olan din anlayışı kamuoyunu etkilemek için kullanılmaktadır. Emek kavramı faşizm de bir tehdit olarak görülmektedir bu sebepten dolayı da işçi sendikaları baskı altındadır. Sanata olumlu bir şekilde yaklaşmayan faşizm sanat alanındaki uygulamalara devlet bütçesinin ayrılmasını kabul etmez bunlara ek olarak aydınlarla da değer vermemektedir. Özel sermayenin korunması hususunda dikkatlidirler çünkü önde gelen iş kesimi, liderlerin iktidarı kazanmasında etkili olduğu için kazan kazan durumu vardır. Polis çok fazla yetki alanına sahiptir ve sivil özgürlükler sınırlandırılır. Artan bir yozlaşma vardır yönetim sadece belirli bir kesimdedir. Son özelliği de seçimlerin sadece formalite icabı olmasıdır ve yargının seçimleri kontrol edebilmesidir (Lawrence, 2003).

2. Faşizmin Tarihçesi

Faşizmin tarihsel kökenine indiğimizde ise bu süreç 1880’li yıllarda ki Fransa ya kadar uzansa da aslında 1920’li yıllarda ortaya resmi olarak çıkmaktadır. Siyasi ve iktisadi alana yeni bir soluk kazandıran bu ideoloji marksizmi liberalizmin ve demokrasinin genel özelliklerini kabul etmemektedir (Zeev, 2008, 282). İtalya da ki Mussolini liderliğindeki faşizm ilk kitle hareketi olarak görülmektedir. İtalyan dilindeki “fascismo” sözcüğünün tarihi yukarıda da bahsettiğimiz gibi çubuk demeti veya politik bir kesimi ifade etmektedir. 1926 yılında Mussolini iktidara gelip faşist bir dikta kurma sürecinin akabinde, bu ideoloji dünyanın çeşitli yerlerinde merak uyandırmıştır. Faşizmin İtalya dışında gelişmesiyle birlikte artık bu kavram göze çarpan bir hal almaya başlamıştır (Süslü, 2009, 7). Faşist ideoloji fikir manasında çeşitli yollardan geçmiş ve bu alanda şüphesiz ilk akla gelen isimlerden bir tanesi İtalya’da ki faşizm söylemine katkı sunan G. Gentile olmuştur. Hegelci idealizmi faşist doktrin haline getiren Giovanni G. faşist İtalya hükümetinde de eğitim bakanlığı yapmıştır. Eğitim alanında aklın mutlaklığı görüşünü savunmuş ve liberalizmin temel öğretisi olan bireyselliği kabul etmeyen fikirler ortaya atmıştır. G. Gentile’nin faşist anlayışını tek cümleyle anlatmak gerekirse; faşizmi bir fikir ve aksiyona geçme hareketi olarak görmesidir. Bunun gerçekleşmesi için de organize olmak faşizm için önemlidir, bu birliğin tek amacı devletin menfaati olmalıdır. Faşist ideolojinin özü hakkında Giovanni G. üç kısımdan oluşmuş olan fikir sistemini ön plana çıkarmıştır. Ona göre totalitarizm ulusların duygu ve iradelerini ifade eder faşizmde de totaliter bir biçimlenme bulunmaktadır. Faşizm asıl olarak bir kitap veya program üzerine kurulmamış fiiliyat seviyesinde ortaya çıkmıştır. İkinci kısımda ise faşist ideolojiyi siyasi ve dini bir biçim olmadığını ileri sürmüş olan düşünür ayrıca faşizmi bir felsefe olarak da görmemiştir. Böylelikle faşizm farklılaşan şartlara göre deneysel bir program anlayışı şeklinde görmüş olan Giovanni için faşizm bir fikir aksiyonu halindedir. Son görüşünde ise faşist ideolojiyi yalnızca bir politik sistem olarak görmemiş daha fazlasını kapsadığını belirtmiş ve temelini de ulus devlete dayandırmıştır. Faşizmde devlet bütün hakların temelini oluşturmaktadır ulusçulukta ve faşizmde birey devlet içindir, devlette bireyleri birleştirmiş olan değerler kaynağını oluşturmaktadır (Macit, 2013, 58). Faşizmin ideoloji olarak kabul görmesinde de Gentile’nin faydası bulunmaktadır. *Faşizm Doktrini* yapıtında belirttiği şekilde faşizmin temelinde devlet olgusunun bulunduğunu, devletin herkesten üstte ve önemli olduğunu ifade etmiştir. Devletin egemenliğinin en

mühim şart olduğunu kabul etmiş olan faşizm bu sebepten dolayı da birçok kontrol mekanizması kullanmaktadır. Andrew Heywood'a göre faşist ideoloji, aydınlanma düşüncelerine ve modernizme karşı duran bir konumda ortaya çıkmış böylelikle de geleneksel politik fikir mirasını yok saymayı gaye gütmüştür. Bu sebepten dolayı liberalizm, sosyalizm ya da geleneksel bir şekilde muhafazakâr ideolojilerden farklı değerleri savunmaktadır.

Faşist ideolojinin tarihi kökenleri konusunda da farklı fikirler bulunmaktadır. Boyd ile Harrison faşizmin temelinde Hristiyanlıktan önce Alman mitolojisine ait on dokuzuncu yüzyılın ilk dönemlerinden kalan romantizm edebiyatında ve geleneksel masallarda dahi görüleceğini ifade etmektedir. İtalya faşizmi, gelecekçilik gibi edebi akımlarla da özdeşleştirilmektedir. Bu ideolojinin temeli hakkında 19. asırda fikir alanındaki gelişmelerde daha açıklayıcı bir şekilde olmuştur. F. Hegel toplum ve devletin organik yapısını vurgulayan bir düşünürdür. 19.yy'da faşist görüş sahiplerinin ortaya çıkmasıyla beraber A. Gobineau' nun bu konuyla ilgili yazdığı denemesi de önemli bir yer tutmaktadır. Yaptığı çalışmada ırk kavramı konusuna aristokratik ırkçılık görüşüyle yaklaşmış olan A. Gobineau böylece toplumları da ırk temelinde açıklamıştır. Aşağı ve üst ırklar olduğu düşüncesini öne süren düşünürü göre üstün olarak ifade ettiği ırklar gelişime açık ve uygarlıklar onlar tarafından meydana getirilmiş derken En üstteki ırk Aryanların, aşağı ırklara karışması sonucu onları büyük uygarlıkları bozulmuştur (Saran, 1989: 87). Düşünürün ırkçılık ile ilgili yapmış olduğu çalışmalar Almanya' da ırkçı görüşlere öncülük ederek Adolf Hitler'in biyolojik ırk, güçlü devlet, üst insan görüşlerine de öncülük etmektedir (Şahin, 2017, 577).

Moderniteyle birlikte ortaya çıkan sorunlardan bağımsız değerlendirilemeyecek olan faşizm, aydınlanmanın karşısında olan bir politik akımdır. İtalya'da ki faşist hükümetin, Fransa da ki ihtilalin eşitlik, özgürlük ve kardeşlik söylemlerinin aksine otoriteyi, adaleti ve düzeni söylemlerinde ön plana tutması Mussolini'nin faşist ideoloji için düşünmüş olduğu ana etmenlerden olduğu görülmektedir. 1. Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa'da Marksizm'in politik ilkelerini, işçi hareketlerini ve parlamenter demokrasiyi kabul etmeyen politik görüşler faşizm ve kutuplaşmış sağ da ki milliyetçi kesimler olarak değerlendirilmektedir. Savaşın ardından oluşan yıkımlar milli etmenlere göre gelişmiş olan faşizmin kaynağını oluşturan duyguları ortaya çıkarmıştır. Maddi anlamda güçsüzleşen orta ve alt kesim de İtalya ve diğer ülkelerde faşizmin gelişmesine destek

olmuşlardır (Tesca, 2018). 1919 yılının sonlarıyla beraber, R. M. Horthy Macar Krallığı'nda yarı faşist bir lider şeklinde göz önünde bulunsa da, 1925 yılında İtalya'da B. Mussolini'nin ilk faşist rejimi kurmuş olduğu kabul edilmektedir. Bu süreçten sonra Benito Mussolini, Roma'nın sınırlarına ve iktidarına ulaşmak şeklinde açıkladığı "ulusal kader" terimine ayrı bir vurgu yapmıştır ve faşist görüşlerini yaşama sunmaya başlamıştır. Devrimci milliyetçilik şeklinde temel alan milliyetçilik, Benito Mussolini'nin önderliğindeki çeşitli adlarla birlikte İtalya Faşist Partisi tarafından, 3. Roma İmparatorluğu şeklinde de isimlendirilmiş ve faşizmin öğretisi güç ve imparatorluk iradesini ön plana çıkararak yozlaşma ve bireycilikle savaşmayı gaye haline getiren hedeflerle ortaya konmuştur. Bu öğreti de devletin haricinde bir şey bulunmamaktadır ve devlet te her şeyi elinin altında almaktadır. Maddi manevi değerlerin kaynağını da devlet oluşturmaktadır (Peters, 2018, 1309).

Faşizmin, sosyalizm ideolojisiyle kapitalist görüş arasındaki üçüncü bir yol olduğu görüşü savunan Mussolini sosyalizm karşıtı bir sınıfsızlığı benimsemektedir. Savaşın maddi kaynaklarını karşılamak sebebiyle devlete bağlı sistem kurmuş olan B. Mussolini, 1930'lu yıllarda askeri alandaki giderleri İtalya'da ki toplam gelirin bir bölü üçlük seviyesindedir. İtalya'da kamusal hayat ile özel hayat arasında ki sınırı ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. 1925 yılında Litvanya, 1929 yılında ise Yugoslavya diktatörlüğe geçmişlerdir. Büyük Buhrandan sonra demokrasi yalnızca birkaç ülkede yaşamda kalacağı bir seviyeye kadar hızlandırılmıştır. 1930'lu yıllara gelindiğinde ise Avrupa'da faşizmin hemen hemen aynı zamanda ortaya çıkması, Büyük Buhranın politik bir sonucu şeklinde görülmektedir. Faşizme küresel bir boyut kazandırmış kişi de Adolf Hitler'dir. 1933 yılında Hitler Almanya'da zafere ulaşmasaydı faşizm bu kadar büyük etki yaratmayacaktır. Adolf Hitler iktidarı ele aldıktan sonra Çekoslovakya, Doğu Avrupa da ki tek demokratik ülke olmuştur. II. Dünya Savaşı'nın vukuu bulmasıyla Avrupa'da demokrasi İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda gibi ülkeler olmuştur. Bu zaman dilimi içerisinde parlamentarizmi alt üst etmeye yönelik çabalar da olmuş ve bundan dolayı buhranın faşizmin popülerlik kazanmasına sağladığı fayda çoktur. Yirminci yüzyılın ikinci yarısında dünyayı iktisadi çökmenin etkilerini kavramadan açıklamanın olanaksız olduğunu Hobsbawm ifade etmiştir. Küresel anlamda meydana gelen çökme, iktisadi bozulmalara sebep olmuş bu durumdan dolayı artan işsizliği ve orta kesimin alışmış olduğu şartları olumsuz etkilemiştir. Sosyal

anlamda düzenin bozulmasıyla aşırı kutuptaki partiler ve rejimler yükselme aşamasına geçmiştir. İktisadi bozulmanın sebebi olarak da Yahudiler, zayıf hükümetler, yabancı güçler ve büyük işletmeler görülmüştür. Bu ekonomik bozulma orta gelir düzeyine sahip kesimin radikalleşmesine sebep olmuştur (Hobsbawm,2014, 86). Avrupa ülkelerinden birçoğu Almanya'ya yakınlık duymalarından değil de 1930'lu yıllardaki iktisadi anlamdaki yakınlıklarından dolayı yanlarında olmuşlardır. Faşizm konusundaki bir diğer kırılma da Nazi'nin konumundan kaynaklanmaktadır. Faşizmin ana temaları ele alınırken genel olarak Alman nazisi ve İtalya faşizmi şeklinde konuya bakılır. Alman nazi dönemi bazı düşünürlerce faşizm olarak görülürken, bazıları içinde nazizm faşist ideoloji içerisinde görmek olanaksızdır. İtalyan Faşizmini ırkçı determinizme odaklı nazizmden, Sternhell ayırmaktadır. Faşizmlerin hepsinin ırkçı olmadığını, ırkçılık için faşizm gerekli olmadığını ifade etmektedir (Paxton, 1998, 16).

Faşizm açısından 1930 ve 1940 dönemlerinin başarılı olduğu dönemdir. Sadece Almanya ve İtalya'da uygulanmayan faşizm Yugoslavya da Stojadinoviç, Macararistan da Gömbös, Romanya da Kral Carol dönemlerinde de uygulanmıştır. Bu yönetimlerde devrim niteliğinde bir değişim olmamış devam eden rejimlerde kısmi değişiklikler olmuştur (Watson, 1945, 86).

Bu konuda ki bir başka görüşün sahibi olan Poulantzas ise faşizmi kapitalizmin emperyalist süreci olarak değerlendirir (Hobbsbawm, 1995, 55). Böylece çeşitli özellikleri ve bu durumun faşizme etki veya etkilerini açıklamıştır. Almanya ve İtalya da iktisadi çöküşler faşizm açısından belirleyici bir nitelik arz etmiştir ama faşizmin yükselişinin en önem arz eden sebebi değildir. Hobbsbawm, faşizm için gereken uygun şartları işleyen bir yönetime sahip bulunmayan, devletin haklarının nerede olduğu tam olarak bilmemekte olan kitlesel, bağlantısız ve sapkın vatandaşlar bu konuda başarı elde edemeyecek olsa da sosyal değişiklikleri tehdit altında tutan sosyalist akımlar ve 1980 ile 1920 barış antlaşmalarına karşı milliyetçi hareketler şeklinde açıklamıştır. Geleneksel kuralların güç kaybetmediği, devletin verimli bir şekilde çalıştığı ülkelerin faşizm açısından zayıf olduğunu ve milliyetçi hareketlerin güçlü bir şekilde bulunmadığını da ifade etmiştir örnek olarak Birleşik Krallık verilebilir (Hobbsbawm, 1995, 55-56).

Asıl olarak İtalya’da ki faşizm ana eksen olarak ortaya çıkıp, Almanya’nın Nazi döneminde yapılan soykırımlar ve sürdürdüğü işler arka planda kalsa da İtalya liberalizmin temaları, siyasal parti örgütlenmeleri ve demokrasiye karşı durmaktadır (Michel, 1993, 25). Bu durum da Almanya’nın fikir alanı ve tarihi kökeni ile ilgili akıllara gelen ilk politik düzen olmasını sağlamaktadır.

Küresel çağda faşizm ise 20. yy ikinci yarısına dek etkisini sürdüremediği ve küresel siyasetin şekillendirmiş olduğu bir dönemde varlığından söz ettirmenin çok zor olacağı ileri sürülmektedir. Faşizm tarihi manada modernliğe karşı geleneksel yapının maneviyatını ve kültür birliğini koruma güdüsüyle ilişkili bir yapıda görülmektedir. Modernleşme sürecinde de bu an geri de kaldığı için faşizm için yapılmış deyişler geçmiş zamanla ilişkilidir (Heywood: 2019, 256).

3. İdeolojik Temelleri Açısından Faşizm

Faşist ideoloji üzerinde herkes tarafından ortak bir kanıya varılmış açıklamasını yapmak kolay değildir bu durumun sebeplerinden bir tanesi faşizmin başka ideolojilerle olan ilişki ağıdır. Çeşitli konularda sosyalizm ile sendikalizmle benzerlik göstermektedir. İtalya da ki faşizmi savunanlar nasyonal sendikacılar şeklinde adlandırılmışlardır (Michel, 1993, 25-26). Bundan dolayı faşizmin başka ideolojilerle ilişkisi, tanımlanma sorunsalı ortaya çıkarmaktadır. Liberalizm ve Marksizm gibi faşist ideolojiyi de birçok ulusal çeşitlilik ve politik yorum alan evrensel bir ideoloji olarak gören görüşlerde bulunmaktadır.

Faşist ideolojinin temelleriyle alakalı birçok düşünce bulunmaktadır. Faşizmin ortaya çıkışını uygarlığın ilk zamanlarından beri toplumsal teşkilatlanmada bulunmuş olan içgüdüsel bir zihin durumu söz konusu olmaktadır. İtalya da ki faşizm ile ilgili olarak da Aydınlanma ve Rönesans hareketlerinden sonra ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Bir diğer düşünceye göre de Faşizm Avrupa fikriyatında Fransız İhtilali’ne karşı negatif yaklaşımların sonradan ortaya çıkan etkileridir (Can, 2010, 1-10). Başka bir görüşe göre de faşizm İtalya Faşist Partisi’nin oluşmasıyla yani 1922 senesinde başlamıştır. Olgunluk dönemlerini 1990’lı yıllarda yaşamıştır. 1945 yılında ise iki diktatöründe mağlubiyet almasıyla sona erdiği anlatılmaktadır (Can, 2010, 45). Millet kavramını en üstlere çıkararak kişinin liderliğinde ulusun önceki gösterişini geriye getirmeyi amaçlayan bir savaşçı devletin savunucusu olan faşizmin küresel çapta olan özellikleri bazı ana

etmenler içermektedir. Faşizmin Avrupa da ki kesimleri de bunların sınırlarında olmak istemiştir.

Faşizm ideolojisi ulusun organik olmasını ön plana çıkarmaktadır. Düşmanın içteki veya dıştaki olduğu fark etmemekle beraber ulusun beraberliğine birliğine bir engel olduğu görüşünü savunurlar ve bir millet içindeki çeşitliliğinde homojenliği engellediği ifade etmektedirler. Bir milletin, kesimin ve ya ırkın üst olduğu fikrinde olan faşist ideolojiye göre diğer ırk, uluslar aşağıdır. Sosyal kesimler arasında bulunan fayda farkını kabul etmeyen faşizm, aşırı milliyetçiliği ön planda tutarak çeşitli kesimlerden bireylerin birliğini hedeflemiş ve aynı ulusa sahip kesimlerin arasında ayırım yapmadan, tek bir vücut birliği olarak görmektedir. Liberalizmin bireyciliğinin karşısında ve burjuvaya karşı bir ideoloji olarak faşizm görülmektedir.

Faşist ideoloji, politikanın gücünün devletçe kontrol altına alındığı, medyanın devlet yönetiminde olduğu ve siyasi alandaki baskıyı önderin uygulamış olduğu totaliter yapıyı oluşturmaktadır. Totalitarizm faşizmin doğasında bulunmaktadır. Otoriterizmden ayrıldığı nokta ise başta birey olmak üzere dünyayı değiştirmeye çalışmasıdır. Schmitt, *Politik Kavram* (Schmitt, 2007) adlı yapıtında faşizmin yasal ve kavram temelini ele almıştır. Bu eserde faşizmin bireyselliği, pasifizmi, eşitlikçiliği, iktisadi liberalizmi ve parlamenter demokrasiyi reddettiğini söylemiştir.

Faşizm, aydınlanma hareketini savunduğu akılcılık görüşünü kabul etmediğinden dolayı bireyleri kaderlerine göre önceden belirlenen iki ayrı kesime ayırmaktadır. Bu gruplar yönetenler tarafından yönetilmeye mahkûm olanlar ve yönetmeye mahkûm olanlardır. Bu ideolojide ayrıca düzenli bir hiyerarşi vardır. Seçkinleri yetenekli ve yönetim içgüdüleriyle doğmuş olarak kabul edip bunların tebaalarındakilerden birisinin devleti yönetmesi gerektiğini ifade ederler. Önderin özellikleri arasında seçkin bir aileden gelmiş olması, cinsiyetinin erkek olması, cesur olması, vizyonlu olması ve yönetilen kesimin koruması olması gerekmektedir. Faşist ideolojide eşitlik olmadığından liderler parlamenter demokrasinin güçsüzlüğüne, istikrarlı olmayışına ve kaotik bir yapısının olduğuna inanmaktadırlar. Faşizmde bireylerin siyasal partiler tarafından temsil edildiği bir parlamentarizm uygun bulunmamaktadır. Akla dayanan politik sistemleri alaya almasındaki neden ise soyut düşüncüyü kabul etmediklerinden ve eylemleri küçümseyip akılla dalga geçtiklerindedir. Bu sebepten dolayı yeteneğe dayanan otoriter sistem

olmuştur faşizm. Faşizmin uygulandığı ülkelerde siyasi partiler ve parlamentolar güçsüzleştirilmeye çalışılmış ya da yasaklanmıştır (Heywood, 2016).

Başta ki kişinin yani önderin konumuna çok önem veren bir ideoloji olan faşizmde liderlerde kendileri için karizmatik, güç sahibi ve savaşçı bir profil çizmektedirler. Vatandaşla ilişki faşizmde önemli olduğundan önderler halkla kişisel temas kurmayı önemserler. Önderin otoritesi keskin çizgilerle belli olduğundan dolayı bireyler liderin öncülüğünde kendilerini ifade etmektedirler. Faşist ideoloji vatandaşı genel olarak kişisel varlığa mana katan ırk ile açıklanan, organik anlamda birlik içindeki sosyal bir bütünlük halinde görür. Faşizm milletlerin rekabet halinde olduğunu söyler, bu rekabet halindeki milletlerden bir kısmının kaybedeceğini söyleyip bu çerçevede milleti görmektedir (Heywood, 2016).

Faşizmde devlet totaliter olduğu için milletin militarist bir halde olması istenmektedir. Bu şekilde faşist ideoloji egemenliği altındaki ulusun yayılmacı bir şekilde alanını genişletmesine alan sunmaktadır. Darwinist görüşün izlerini faşizmde bulmak olanaklıdır. Faşizmde geçerli olan güçlünün zayıf üzerinde himaye sahibi olmasıdır. Sınıflar arasındaki tezatlıkları minimuma indirmeyi esen alan bir ideolojidir. Faşizmde ‘tek şef, tek devlet, tek parti’ görüşü hâkimdir. B. Mussolini için de faşist ideolojinin aslı devlete dayanır ve devletin yüceltilmesi insanların ana gayesidir. İnsanlar ve onların oluşturduğu topluluk devletin karşısında görece bir yapıdadır (Sarıca, 1962, 25). Bu sebepten dolayı kişi, devlet için gözden çıkarılabilir. Devletin karşısında olmak hiç kimseye göre değildir. İnsanlar eşit olmadıklarından dolayı yöneten ve yönetilecek olan olarak yaratılmışlardır faşizme göre toplulukta bunun bilincinde olarak daha üstün özelliklerle yaratılan seçkin gruba itaat etmek durumundadır. Bundan dolayı da faşizmde tüm bireylere eşit oy hakkı sunan seçim sistemi doğru olmayacaktır (Gerek, 2004, 233).

Andrew Heywood’a göre (2016, 233) faşist ideoloji kuvvetli bir şekilde muhalif olma özelliği bulundurduğu için, liberalizm, muhafazakârlık, akılcılık, kapitalizm ve komünizm karşıtıdır. Cinsiyet eşitliği konusunda da çekimser bir konumda durmaktadır. Liberalizm ve sosyalizmde kadınların toplum içerisindeki konumunu iyileştiren şartlara yine muhalif olarak kadına sadece anne olma görevi atfetmiştir. Bununla beraber modernliğin içinde geçtiği kültür, silah endüstrisi, iletişim tekniklerini de kabul

etmemektedirler (Hobbsbawm, 1995, 118). Baskı gruplarını kabul etmeyen faşizm, politik manada toplumda demokrasinin olmasını reddeder. Parlamentarizm kısır bir yapı içerisinde olduğunu söyleyen faşizm ve milletin rasyonelliğine uygun bulmayan faşist ideolojide bireysellikte yoktur. İnsan hakları ve kişi onuru da faşizmde değer bulmamaktadır. Birey yönetilmeye gereksinim duyan bir varlık olarak görülmektedir. Faşist ideolojiye göre yalnızca bireyler değil ırklar da eşit değildir nasıl insanlar üst alt olarak sınıflandırılıyorsa ırkların bazıları da üstün olarak görülmektedir. Aynı bireylerde olduğu gibi ırklarda da üst ırkların alt ırkları yönetmesi doğru olacağı görüşündedirler. Faşizmi ortaya çıkaran ortak gayelerden ziyade ortak kin ve korkulardır. Bundan dolayı da otoriteyi sağlayabilmek için şiddeti ön planda tutmaktadır. Şiddeti ön plana çıkaran bu ideolojide istişare ve ikna yöntemi yok denecek kadar azdır bundan dolayı da ulus içinde farklılıklara sıcak bakılmaz. Baskın görüntünün bir sebebi de askeri duruşun ön planda olmasıdır (Can, 2010, 9).

İktidarın halk tarafından gelmediğini ileri süren faşizme göre kişiler toplumun menfaatlerini doğru bir biçimde anlamadıklarından dolayı ülkenin menfaatleri seçkin kesimce oluşturulmalıdır. Ulusun daha iyi bir yere gelebilmesi için öndere ihtiyaç bulunmaktadır. Önderler ilahi bir güce sahiptirler ve bunlar ülkeye tam manasıyla hâkim bulunmalıdırlar (Aybar, 1962, 39). Bu ideolojide baştaki kişileri güçlü, karizmatik ve savaştı bir biçimde açıklamak istemektedirler ve otorite konusu tartışmaya kapalı, mutlaklıdır. Anayasal güç konusunda da liderin yetkisi çok fazladır. Faşist ideoloji Michel için milliyetçiliğin zirveye ulaşmış biçimidir ve millet kavramı dokunulmaz bir haldedir. Ulusun içerisindeki fayda ağına zarar veren bütün unsurlar bu ideoloji tarafından kabul edilmemektedir. Faşizmden önce gelen dönemleri de kabul etmeyerek devrimci bir özellik bulundurmaktadır. Devlet kavramı bu ideolojide öncelik sahibidir. İlkçi milliyetçilik ve ırkçılık bu ideolojinin milliyetçilik biçimini açıklamaktadır. Yabancılar kabul edilmezken siyasette de tek parti yönetimi vardır. Milliyetçilikte asli olmayan bu faktörler faşist ideolojide temeli oluşturmaktadır. Yabancıların benimsenememesinin nedeni ulusun birliğine karşı tehlike unsuru olarak görülmesidir. Ayrıca milletin karşısındaki yabancı birliği sağlayan bir unsur olarak görülür. Faşizmin geçerli olduğu uluslarda ideoloji genel olarak ordu desteği alınarak gelişim sağlanmıştır. Bu ideolojinin bir başka özelliği de kendi varlığını ön plana çıkaracak, efsaneler

bulundurmasıdır. Bu efsanelerden birisi millete bir düşman oluşturma ihtiyacıken diğeri ulustur.

Faşizmin geçerli olduğu devletlerde milleti arkasından götürme açısından milliyetçilikle karşılaştırmak açıklayıcı olacak değerdedir. Almanya da bulunan üst ırk ve İtalya da bulunan kültürel bir milliyetçilikten daha fazla katı ve biyolojik milliyetçilik görüşü bulunduğundan dolayı Almanya kitleler tarafından destek bulan milliyetçilik, Alman ırk üstünlüğüne dayanmaktadır. İtalya da ki durum ise; kitlelerin arkasında durduğu milliyetçilik görüşü biyolojik olarak ırksal bir milliyetçilik değil kültürel bir milliyetçilik görüşüne dayanır. Radikal milliyetçilikle faşist partilerin karşılaştırılmasının yapıldığı araştırmada, milliyetçiliği savunan siyasi partilerin serbest piyasayı öne çıkarırken faşist ideoloji ise genel olarak kooperatist ve kapitalizm karşıtı bir görüşü benimsemektedir. Ayrıca faşizm yabancı düşmanlığını ve ırkçılığı ön plana çıkarmaktadır. Milliyetçi partiler demokrasi içinde rekabet ederler. Faşist ve milliyetçi partilerdeki ortak özelliklerden bir tanesi karizmatik lider etrafında yapılarını şekillendirirler (Korkusuz, 2008, 52). Bir diğer fark ise siyasi düzenle ilişkilidir. Faşist ideoloji parlamentarizme ve kendi egemenliğine zarar verebileceğini düşündüğü tüm ihtimalleri reddetmektedir. Faşizm liberalizmin ana anahtarı olan birey konusundaki faktörleri kabul etmemektedir. Yalnız başına bir varlık ve değer olarak görülmeyen bireyler aynı zamanda doğduğu andan itibaren eşit ve özgür olarak kabul edilmemektedir. Bireyin hak ve özgürlükleri de devlete karşı oldukça sınırlıdır. Tek parti sisteminin var olmasını mecbur kılan kooperatif devlet ile parlamentarizm, demokrasi karşıtı ve otoriteyi ön plana çıkaran bir yapıya sahiptir. Faşizmin geçerli olduğu yerlerde güçler ayrılığı da kabul edilmemektedir. Tek parti rejimini olumsuz etkileyecek olan bütün girişimler kabul edilmemektedir. İktisadi anlamda ise faşizmde devlet ekonomik hayata hâkimdir.

4. Almanya'da Adolf Hitler Dönemi ile Nasyonal Sosyalizm

Adolf Hitler için kullanılan 'führer' sözcüğü Alman dilinde patron, önde gelen kişi, lider olarak tanımlanmaktadır. Hitler 1920 yılında önceki ismi Alman İşçi Partisi'ne üye olmuştur ardından çok fazla süre geçmeden partinin lideri olarak seçilmiştir daha sonra ise partinin adını Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi şeklinde değiştirmiştir. Almanların sömürge olmamışlardır bu durumunun sebepleri arasında çeşitli faktörler etkili olmuştur. Bunlardan birisi din faktörüdür yani iyi misyoner olmamalarıdır. Bir başka

sebepler denizci olmayıp aksine karacı şövalye olmaları ve iç savaşın uzun yıllar sürmüş olması etkili olmuştur.

Hitler 20.04.1889 tarihinde günümüzde Avusturya sınırlarında olan Braunau am Inn'de dünyaya gelmiştir. Doğmuş olduğu yer Almanya ile Avusturya sınırında bulunmasından ötürü fikir dünyasında da etkileşim olmuştur. Birleşik Büyük Almanya düşüncesine sahip olmasındaki etken demek yanlış olmayacaktır. 1924 senesinde hapse olduğu yıllarda Hitler nazilerin vazgeçilmez eseri olan 'Kavgam' yapıtını yazarken doğmuş olduğu yer ile ilgili olarak; Braunau am Inn'in kendisine Tanrı'nın bir buyruğu olduğunu bunun da sebebinin iki Alman devletinin sınırında olduğunu belirtmektedir. Ayrıca iki devleti tekrardan birleştirmenin yaşam boyunca amacı olduğunu ifade etmiştir (Hitler, 2016, 1). Kavgam adlı eserinde Hitler'in Avusturya-Macaristan Hanedanı'na gönül açısından bağlı olmadığını aksine Alman ırkına olan ilgisini de anlatmaktadır (Hitler, 2016, 16). Politik görüşünün biçimlenmesinde Yahudi düşmanı olarak yetişmesindeki etkenlerin biri Karl Lueger'dir. Lueger Hristiyan Sosyalist Partisi'nin kurucusu ve keskin bir Yahudi düşmanıdır. Nasyonal Sosyalist Parti'nin faşist söylemleri ve programı Lueger'in kurmuş olduğu partiden etkilenmiştir. Georg Ritter von Schönerer de yine Hitler'in politik görüşlerini etkileyen bir isimdir. Onun tüm Almanların bir arada toplanması düşüncesi ve aşırı Alman milliyetçisi olması Hitler'i etkilemiştir. Hitler bunların dışında Le Bon, Darwin ve Nietzsche gibi fikir adamlarından da etkilenmiştir (Hamann, 2010, 233). 1913 yılında Münih'e giden Hitler I. Dünya Savaşı çıktığı zaman vatandaşı olduğu Avusturya Macaristan'ın yanında asker olarak bulunmaz ve Almanya'nın yanında askerlik yapar. Birinci Dünya Savaşı Alman yenilgisiyle sonuçlanınca Hitler bu durumu kabul edemez ve Versay Antlaşması'nın vatana ihanet olduğu fikrini benimser. Bu süreçte siyasi olarak bir arayıştayken Nasyonal Sosyalizm ile bu açığı kapatır.

Hegel'in teorik görüşleri bu konu ele alınırken değinilmesi gereken hususlardan birisidir. Hegel için ahlaki hayatın son basamağını devlet olarak görür. Ona göre devlet liberalistlerin dediği gibi anlaşmadan ibaret değildir daha da öte bir yapıdır. Hegel'e göre devlet sisteminde evrensel fedakârlık hâkimdir. Bireyler kendi çıkarlarını ön planda tutmazlar. Devlet ile aile bağı arasında bir birliktelik görülebilmektedir. Bireyler toplum ruhunu bir arada tutmalı, birlikte yaşadıkları diğer kişiler için özveri göstermeli ve dayanışma içinde yaşamalıdır.

Almanya'da politik hayata yeni katılan Alman İşçi Partisi, Hitler tarafından benimsenmeye başlanmıştır. Bu partiyi Almanya'da kurulan ilk faşist parti olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Partinin kurucu ismi Anton Drexler'dir. Asıl mesleği çilingirlik olan Drexler'i siyasi olarak Yahudi düşmanı olarak görülmektedir.

Thule tarikatının mensubu olduğu ve Hitler'in de bu tarikata üye olduğu bilinmektedir. Adolf Hitler partiye girdikten sonra parti başkanlığını devralmıştır. Ülke de yaşanan olaylar, siyasi ve ticari hayatta Yahudilerin baskınlığı, solcuların ülkeyi yönetimi gibi etkenler Hitler'in partisini cazip hale getirmiş ve milliyetçilik görüşü ön planda olan kişiler partiye üye olmuştur. Halk Cemiyeti yani Volksgemeinschaft görüşünü temel alan Nasyonal Sosyalist Parti, Birinci Dünya Savaşı'ndan mağlubiyetle dönen Alman ruhunu canlandırmak amacıyla kurulmuştur. Hitler'in görüşlerinde Alman ırkının seçilen ve üst bir ırk olduğunu ve savaşın mağlubiyetinin ardında Yahudi lobisinin bulunduğunu ileri sürdüğü görüşleriyle partisine yandaş bulmaya gitmiştir.

1920 yılında nazilerin açıklamış oldukları parti programındaki bazı maddeler ise şu şekildedir; Büyük Almanya olarak tüm Almanların birleşmesi gerektiği, kapitalizm ve elitizm karşıtlığı, işletmelere milli bir hal kazandırmak, savaş borsacılığını engellemek, eğer ülkede bir yokluk olduğu durumda vatandaş olmayanların dışarıya atılacağı ve Almanlar dışında kimsenin ülke topraklarına göçünün kabul edilmeyeceği şeklinde maddeler yer almaktadır (Hett, 2019, 142-143).

Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi, 1928 yılında gerçekleştirilen seçimlerde % 2,8 oranda oy alarak başarısız olmuştur. Seçimlerden başarı elde edilememesine rağmen ülkedeki politik karışıklık ve refahın düşük seviyede olması partinin güç kazanmasına sebep oldu. Güçlenmenin arka planında ise partinin üç ismi yatmaktadır. Bunlar Peter Bouhler partinin sekreterlik görevini üstlenmiştir diğeri Frans Schwarz mali işlerden sorumludur son olarak da M. Ammann partinin iş geliştirmesinde görev alan kişidir. Alman siyasetinde önemli bir parti olan Ulusal Halk Partisi'nin siyaseti bırakması Hitler'in partisinin oy oranının artmasına neden olmuştur. Bu siyasi konjunktürde Nasyonal Sosyalist parti güç kazandıkça faşist gruplar Hitler ile birlikte yola devam etmeye başladılar. Ekonomik buhran, Wall Street'in çöküşü Almanya etkilenmiştir. 1930'lu yılların başında Hitler'in partisi Almanya da doğu da hayatını sürdürmekte olan taşrada ki Protestan seçmenlerden ve üst orta kesim meslek gruplarındandır. (Fulbrook, 2016, 170). Hitler 1933 senesinde Almanya Şansölyesi olmuştur ve Bohemyalı onbaşı

lakabını taşımaktadır. Yine 1933 yılında gerçekleştirilen seçimlerde Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi % 43,9 oy oranıyla önceki seçimlere nazaran oy oranını arttırarak bir başarı elde etmiştir. Bu süreçten sonra Hitler, Weimar demokrasisini ortadan kaldırmak için 'İzin Yasası' çıkarması gerekmektedir. 1933 yılında yine Almanya da ilk nazi kampı açılmıştır ve bu durum herkesin bilgisi olarak açılmıştır. Bu kampa rejimin karşısında olan kişiler ve eşcinseller gönderilmiştir. Halk topluluğu cemiyeti oluşturuldu buradaki kişiler Aryan ve Yahudi olmayan Almanlardan oluşmaktadır. Nazilerin meşruiyet anlayışının üç aracı bulunmaktadır. Bunlardan biri germen ırkçılığı diğeri yönlendirilmiş seçimler son olarak da parti iktidar ve devlet ayniyetinin oluşturmuş olduğu devlet gücüdür (Kongar, 2018, 112). İktidara gelmeden önce Adolf Hitler, ana istihdam kaynakları, inşaat işleri, otoban inşaatı ve silah sanayini geliştirmek gibi verdiği sözleri yerine getirdi. 1933 yılında Nasyonal Sosyalizm Hitler'in iktidara gelmesiyle beraber gün geçtikçe artan bir rağbet görmüştür. Bu süreçte partinin ekibine katılım düzeyinde de artış yaşanmıştır. Hitler'in savunduğu görüşe mesafeli olan kesim ise bu konuda hiç taviz vermemiştir (Fulbrook, 2008, 180).

Almanya'yı saf bir ırk toplumu haline getiren Adolf Hitler, Alman genişletme politikası olan 'lebensraum' sadık kalmıştır ve Almanya dışında yaşayan Alman kökenlileri Almanya'ya davet etmeye devam etmiştir. Avrupa devletlerinde nazileri küçümseme ve İngiltere tarafından uygulanan yatıştırma politikası Adolf Hitler'in uluslararası siyasi arenada daha savaşçı bir hal almasına sebep olmuştur. Bu durumda ülkesini ağır sanayi girişimiyle silahlandırmaya sonraki süreçte II. Dünya Savaşı'nı başlamasına sebep olan ülkenin başrolü olarak bulunmasına sebeptir. Almanya'daki milliyetçilik akımı faşist ideolojinin tek tip birey oluşturma görüşü ve Nazilerin Almanların üstünlüğüne dayanan görüşleriyle birleşince dünya kanlı bir hal almıştır. II. Dünya Savaşı'nda mağlup olan Nazilerin ardından tahribata uğrayan bir Almanya kalmıştır. Günümüzde henüz daha Alman milliyetçiliğinde ve aşırı sağ görüşte Adolf Hitler'in düşünceleri silinmemiştir.

5. İtalya'da Faşizm

İtalya'nın Birinci Dünya Savaşı'na katılması konusunda 1914 senesinde bir fikir birliği bulunmamaktadır. Sosyalist Partiye ait olan bir dergide Benito Mussolini, parti içerisinde bu konudaki yetkili kişilere bilgi vermeden ülkesi olan İtalya'nın İtilaf kuvvetleriyle aynı safta savaşta olması gerektiğini savunmaktadır (Macit, 2007, 18). Musollini'nin yapmış olduğu bu hareket sosyalist parti yandaşları tarafından olumlu

olarak karşılanmaz ve Sosyalist Parti ile olan ilişkisi sona erer. Bu sürecin ardından fikirlerini İtalya Halkı isimli gazetede ortaya koymaya devam etmektedir.

Savaşa İtalya'nın da katılmasını öngören gruba "interyenistalar" ismi verilmiştir. Bu grubun yaptığı şey; İtilaf Devletleri'nin yanında görünen aynı zamanda da Almanya'yı kaybetme endişesiyle ikilemde olan iktidardaki kişilere ve parlamentoya ağır bir dille eleştiriyorlardı. İtalyan Devleti de savaşta yer almamak için elinden gelen her şeyi yapmaktadır (Mussolini, 1998, 29) Hükümetin gösterdiği gayretlere rağmen 1915 senesinde Avusturya-Macaristan'a savaş açan İtalya savaşa katılmıştır. İnteryenistalar'ın yaptığı etki de İtalya'nın savaşa girmesinde etkilidir. İtalya, itilaf devletleri'nin yanında girdiği bu savaştan galip olarak ayrılmıştır.

İnteryentismo isimli savaş taraftarı görüş, İtalya'da ki faşist hareketin arkasında duran "fasci di combattimento" nun temeli sayılmaktadır. Mussolini savaşın ardından savaş demetleri ismini koydukları bu akıma çeşitli gruplardan bireylerin katılması için çaba sarf etmiştir. Bu gruplarda; işsizler, öğrenciler ve Sosyalist Parti tarafında olmayan işçiler vardır. Bu dahil etme sürecindeki nedenler arasında; aşırı milliyetçilik düşüncesi, komünizme karşı savaş fikri ve reform arzuları yatmaktadır.

Savaşın ardından İtalya'da anarşizm oluşmuş ve Vittorio Veneto zaferi milliyetçilik duygularının doğmasında bir dönüm olmamıştır. İtalya'yı destekleyen ülkedeki kesim dışlanmıştır. Bu süreçte askerlere saldırılar da vardır. Cepheden ölmeden dönen kişiler suçlu olarak görülmektedir. Günlük hayatta yayın organlarında grev haberleri her gün yer almaktadır. İtalya'nın savaştan çıkmış olduğu göz ardı edilmektedir. Fabrikatörlerin ekonomik koşulları göz ardı edilerek ileri sürülmüş olan arzuları, tehditkâr grevler izlemiştir. Bu süreçte sendikalar da güçlü değildir. Bundan dolayı işverenlere karşı, eylem yapan işçiler mağdur duruma düşmektedir (Mussolini, 1998: 42). Savaşın ardından ortaya çıkan problemler savaştan önceki süreçte İtalya'nın savaşa girmesini uygun bulmayan sosyalistleri haklı çıkarmaktaydı. Ülkelerinin sanki savaştan mağlup ayrılmış olduğunu ve bu da Rusya'da ki gibi bir devrime sebep olabileceğini düşünmekteydiler. Ortodoks düşünce tarzına göre, komünizmden çekinen iş insanları, çiftçiler ve sanayiciler faşizmin yayılmasına maddi olarak destek vermişlerdir (Guichonnet, 1938, 38).

Ülkede ki orta sınıf ve egemen kuvvetçe faşizmin desteklenmesi, güç kazanmasına ve üye sayılarında artış sağlanmasına sebep olmuştur. 1919 ile 1921 yılları arasında üye sayıları yaklaşık on beş kat artmıştır (Carocci, 1993, 18). İtalya’da 1921 yılında gerçekleştirilen seçimde faşizm ideolojisini savunanlar otuz beş milletvekili kazanmışlardır. Benito Mussolini iktidarı demokratik bir şekilde kazanmaya değer vermemektedir. Seçimde meclisteki partilerin güç dağılımında fazla bir değişiklik olmamıştır. Bologna ve Milano’da Mussolini milletvekili seçilmiştir (Mussolini, 1998, 59). 1922 senesinin sonlarına doğru faşist düşünce, hükümetten daha kuvvetli bir yapılanmaya dönüşmüştür akabinde de milliyetçiliği ön planda tutan sendikalar vasıtasıyla işçi kesimini yanına almaya ve köylerde dahi teşkilatlanmaya gitmiştir. Ülke içerisindeki eski gücünü sosyalizm kaybetmiştir. Faşist düşüncenin silahlı ekibi, devlete destek vermektedir. O süreçte İtalya’da sivillerin oluşturduğu faşizmi savunanların ekibi, ülkede çıkan problemlerin bir kısmında devletin gücünden önde gelmiştir. Demiryollarından çalışan işçi kesimin yapmış olduğu grevi faşist silahlı kuvveti dağıtmıştır bunun ardından B. Mussolini farklı illerdeki söylevlerinde Roma’nın işgalinden bahsetmiş ve devletin mutlaka faşist olması gerektiğini söylemektedir (Mussolini, 1998, 78). Faşist düşüncüyü savunanlar artık köklü bir değişiklik yapmanın zamanı geldiğinin kanaatine varmışlardır. 1922 yılının ekim ayında faşizmi savunan önde gelen kişiler Milano’da toplantı yapmışlardır. Yapılacak olan bu hareket ülkede eş zamanlı olarak yapılacaktır. Süreç İtalya Başbakanının istifa etmesinin istenmesiyle başlamıştır. İtalya Başbakanı istifaya davet edilmesini kabul etmedi ve faşist seferberliği ülkede başladı. Benito Mussolini vatandaşlara bir demeç sunarak mücadelelerinden asla taviz vermeyeceğini ifade etmiştir. Bu süreçten sonra ülkede sıkıyönetim ilan edilmiştir (Mussolini, 1998, 81-82). Başbakan’ın istifası ardından sıkıyönetimin kalkmasıyla birlikte faşizmi savunanlar amaçlarına ulaşmışlardır. Hükümet kurması için kral, Mussolini’yi Roma ya davet etmiştir ve artık faşizmin iktidarı tescillenmiştir. Faşizm iktidarının ardından artık Mussolini’nin faşist devlet anlayışını gerçekleştirmesi için engeller ortadan kalkmıştır.

Machiavelli’nin görüşleri de İtalyan faşizmin alt yapısı açısından dikkate değer bir nitelik taşımaktadır. Fortunası bağlamında ele alındığında Benito Mussolini için, önemli olan Avanti’de yapmış olduğu başyazarlıktan çekilerek savaşın olmasına yapmış olduğu vurgudur. Bu düşünce kapsamında I. Dünya Savaşı Mussolini açısından bir Fortuna

olarak değerlendirilebilir. Savaşın ortaya çıkarmış olduğu kaos koşullarında karizmatik bir lider olan Musollini kendi düzenini sağlayacak bir ortam kurmuştur. Machiavelli'nin mücadele politikanın ruhudur görüşünden etkilenen Musollini de gözü açıklığı ve verdiği mücadele ile faşizm açısından önemli adımlar atmıştır. Birlik fikri aslında Musollini ve Machiavelli'nin aralarındaki ortaklığın sebeplerinden birisidir. Hatta I. Dünya Savaşı sonrasında Musollini'nin vatandaşlara ulus birliği sözünü vermesiyle Machiavelli'nin siyasi birlik görüşü arasında bir tarihi süreklilik yatmaktadır. Machiavelli'nin en önemli görüşlerinden birisi olan iktidar da kalmak ve düzeni sağlamak için şiddet kullanma fikri de Musollini'yi etkilemiştir.

Faşizmin İtalya'da ortaya çıkmasını ve ardından da iktidara yükselişi çeşitli etmenlere bağlıdır. Vatandaş açısından, şiddete meyilli solcularla münakaşada olan Benito Mussolini'nin faşist teşkilatları önemli bir yer tutmaktaydı. Musollini'nin ekibi solcu etkinlikleri ve işçi eylemlerini kuvvet yoluyla engellemek istiyor ve sol görüşler da şiddet göstererek yanıt veriyorlardı (İnaç, Erdoğan, 2004, 62). Üretimde artışa geçen sanayiciler savaş döneminde kar kazanmışlardır. Savaşın ardından kar azalmış, silah üretim sektörü zarara uğramıştır. Hammadde bakımından uygun fiyatlar artık yoktu bunun sebebi de ülkelerin bazıları gibi hammadde kaynağı olan sömürgelerinin bulunmamasıydı. Bundan dolayı da kar ve fiyatlar düşmekteydi sonuç olarak da toplum bundan etkilenmiştir. Sol görüşlü topluluklar şartların iyileşmesi amacıyla şiddete başvurmuş ve ülkedeki gerilimi yükseltmiştir (Şaylan, 1981, 115). Ülkede şiddetin azalmaması ve devletin de bu duruma engel olamaması vatandaşları faşizme yönlendirmekte ve bu durumda faşist iktidara zemin hazırlamaktadır. Savaş sonrası süreçte hükümetlerin ordu ve uluslararası arenadaki başarısızlıkları da faşizmin iktidara gelmesinde etkilidir. İtalyan halkının milli duygularının artmasında ve faşizme yaklaşmasındaki bir sebepte Dalmaçya'nın Yugoslavya'ya, Valona'nın da Arnavutluk'a bırakılmasıdır. Fasci Derneği'nin 1920 yılında gerçekleştirilen buluşmasında Musollini, İtalya vatandaşlarının o süreçteki zaaflarından vurarak etkilemiştir ve derneğin ekibinde kısa sürede artış yaşanmıştır. Bu konuyla ilgili olarak sosyalizmi savunan yazarlar Zetkin ve Gramsci de kendi etraflarında bir açılım getirmektedirler. Zetkin faşizmin başarısını proletaryanın kendini yenileyememesinden olduğunu ileri sürmektedir. Gramsci ise Sosyalist Parti'nin ideolojisinin bulunmamasından dem vururken otuz senelik süreçte kitap dahi yayımlayamamasını eleştirmiştir.

Sonuç

Siyasi ideolojiler değerlendirildiğinde genellikle, ülkeyi daha iyi yerlere kavuşturma, devletin sürekliliği, refah seviyesinin daha yüksek olduğu bir toplum, egemenlik bölgesini büyütme ve dünyada büyük güç olma gibi düşünceler ile görülmektedir. Dünya üzerindeki devletlerin bir kısmında aşırı ideolojilerin geçerli olduğu bilinmektedir. Bu aşırı ideolojiler ülkedeki başka millet ve toplulukları görmezden gelmektedir faşizmde tam olarak burada yer almaktadır. Faşist ideolojinin geçerli olduğu devletlerde ülkenin diğer devletler ve toplumların üzerinde olması ve itibarının daha da artması hedeflenmektedir. Faşizm, liberal ideolojiye büyük ölçüde zıt olan, tek millet ve o milletin herkesten üstünlüğünü ön planda tutan, elitizmin karşısında olan, ülke içindeki azınlıkları devletin bütün problemlerinin ana etmeni şeklinde gören bir konumdadır. Korkutma faktörü faşizmde önemli bir yer tutmaktadır bu korkuya kimi zaman insanların işini kaybetmesi veya refah düzeyini kaybetmesi örnek olarak gösterilmektedir. Dünya genelinde toplumlar ülkenin güvenliği ve iktisadi konulardaki korkularına faşist söyleme yaklaşarak kimi zaman çözüm arayışında olmuşlardır. Faşizmin kendini benimsemeyenlere karşı tavrında onları asla benimsemezler ve haklarını kabul etmezler. Devlet bu sistemde merkezde yer alan temel etmendir ve her şey üzerinde baskı sahibidir. Merkez odaklılık ise baştaki kişinin etrafında yer almaktadır. Önder en üst organdır. Örnek olarak verecek olursak Almanya’da İtalya’ya göre lider bir adım öndedir çünkü Nasyonal Sosyalizm ırk konusuna büyük değer atfetmektedir. Siyasi parti konusunda ise bu sistemde tek parti sistemi hâkim bir konumdadır. Liderin ardından da ikinci sırada parti gelmektedir. Faşizmin dünya çapındaki iki önemli örneği olan İtalya ve Almanya da bu durum bu şekilde işlemektedir. Hitler’in Almanya’da demokratik bir şekilde iktidarı ele geçirdiğini söylemek çok mümkün olmamaktadır. Almanya’nın bir koloni devleti olmaması yani, 1929 yılında yaşanan ekonomik buhranla birlikte ulus devletin ölçek ekonomisine yetmiyor oluşu pazar ve hammadde sorunun ortaya çıkarmıştır. Bu durumda sonuç itibariyle ötekileştirilen bir ulusal yapının oluşmasına sebebiyet vermiş ve daha çok iktisadi anlamda olmak üzere siyaseti de kapsayan kapalı bir devletçi yapının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Aynı zamanda parlamenter sisteme karşıtlıkta bulunmaktadır. Devlet sisteminin yürütülmesinde ülkeden ülkeye değişen ana fark devletin algılanış şeklidir. İtalya’da devler amaçtır, Almanya’da ise araçtır. Irk ön plana

çıkıldığından dolayı Alman sisteminde devlet ırkı korumak için bir araç olarak görülmüştür. Adolf Hitler'de zaten tüm görüşlerini ırk politikası üstünden yürütmüştür. Faşist yönetimlerde tek parti hâkimiyeti olduğundan dolayı diğer politik kuruluşlar anlam ifade etmemektedir. Kişinin devlet karşısında savunabileceği hakkı bulunmamaktadır kısacası kişi faşist yapıda değer görmeyen bir konumdadır. Kişi yalnızca devlet tarafından kendisine verilmiş olan işleri yapmakla mükelleftir. Kadın faşist sistemde annelik görevini yerine getirsün diye iş alanından uzak tutulmuştur. Ordu değerli ve önemlidir. İşçi kesimi faşizmde ezilen bir konumda olmuştur aslında bu ideoloji burjuva kesimine faydalı olarak görülmektedir. Faşizmin iktidar yolculuğunda da burjuvazi kesiminin ekonomik olarak desteği büyüktür.

Kaynakça

- Britt, Lawrance. The 14 Characteristics of Fascism“, <https://ratical.org/ratville/CAH/fasci14chars.pdf>, (Erişim: 09.12.2021), 2021.
- Carocci, Giampiero. *Faşizmin Tarihi*, (çev.) Muhittin Yılmaz, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993.
- Çağatay Şahin. Sosyal Darwinizm, Nazizm ve Hukuk İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme, Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 7, Sayı 1, s. 577, 2017.
- Eatwell, Roger, On Defining the ‘Fascist Minimum’: The Centrality of Ideology, *Journal of Political Ideologies*, Cilt 1 No 3, , s.303-319, 1996.
- Eric John Hobsbawn. *Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit, Gerçeklik*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s. 19, 2014.
- Gerek Nüvet. *Siyaset Bilimi*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2004.
- Guichonnet, Paul. *Mussolini ve Faşizm*, (çev.) Tanju Gökçol, Ankara: İletişim, 1998.
- Hamann, Brigitte. *Hitler's Vienna: A Portrait of the Tyrant as a Young Man*. London: Trans. Thomas Thornton; New York: Tauris Parke Paperbacks, 1999.
- Hett, Benjamin Carter. *Demokrasinin Ölümü: Hitler’in Yükselişi ve Weimar Cumhuriyeti’nin Çöküşü*. İstanbul: Profil Kitap, 2019.
- Heywood Andrew. *Siyasi İdeolojiler: Bir Giriş*, Genişletilmiş 5. Baskı, çev. L. Köker, İstanbul, BB101, 2016.
- Hitler, Adolf, *Kavgam*. En Kitap, 2016.
- Hobsbawn Eric John. *Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit, Gerçeklik*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014.
- İnaç, Hüsamettin ve Erdoğan, Selami. “Toplumsal Bir İdeoloji Olarak Faşizm, 2004
- Juan J. Linz. *Fascism as Latecomer: An Ideal Type with Negations*. A. Kallis (ed), *The Fascism Reader*, London; New York: Routledge, s. 66-67, 2003.
- Kevin Harrison and Tony Boyd. *Understanding Political Ideas and Movements*, Manchester: Manchester University Press, s. 257, 2003.
- Kongar, Emre. *İçimizdeki Zalim: Anlamak ve Üstesinden Gelmek*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2018.
- Korkusuz, Şermin. *Turkey and Its Relation to The European Union From A Radical Nationalist Perspective: The Nationalist Action Party From The Early 1990’s Until the Present*, Middle East Technical University Graduate School of Social Sciences, Ankara, 2008.
- Macit, Hanifi. *Faşizmin Resmi Düşünürü: Giovanni Gentile*, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 50, s. 55-64, 2013.
- Macit, Hanifi. *Faşizm ve Nazizm*, Ankara: Savaş Yayınevi, 2007.

- Michael Mann, *Fascists*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004, s. 13'ten aktaran Hıdır Doğan, Milliyetçi Hareket Partisi'nin Kuruluş Dinamikleri ve İdeolojik Evrimi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s. 19, 2019.
- Michel Henri. *Faşizmler*, Çev. Füsun Üstel, İstanbul: İletişim Yayınları, 1993.
- Mussolini, Benito. *Faşizm-Faşist Devlet*, İstanbul: Toker Yayınları, 1998.
- Nephan Saran. *Antropoloji*, İstanbul: İnkılap Yayınevi, s. 87, 1989.
- Nevzat Can. Şiddetin İdeolojik Yüzü ya da Faşizmin Korunan Baltası, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 13, Sayı 1, s.3, 2009.
- Örs, Birsen. 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 485, 2008.
- Paxton Robert O. The Five Stages of Fascism. *The Journal of Modern History* Vol 70, No 1, s. 1-23, 1998.
- Peters Michael A. The Return of Fascism: Youth, Violence and Nationalism, *Educational Philosophy and Theory*, Cilt 49, Sayı 14, s. 674-678, 2018.
- Poulantzas, Nicos. *Faşizm ve Diktatörlük* (4. Baskı), (Çev. Ahmet İnsel), İletişim Yayınları, İstanbul, 2019.
- Roger Griffin. *Faşizmin Doğası*, çev. A. Selman, İstanbul: İletişim, s.21, 1993.
- Sarıca Murat, Aybar Rona. *Faşizm*, İstanbul: İzlem Yayınları, 1962.
- Schmitt, Carl, *Siyasal Kavramı*. trc. Ece Göztepe, Metis Yayınları, İstanbul, 2007.
- Sternhell Zeev. How to Think About Fascism and Its Ideology. *Constellations*, No 15, s. 270-280, 2008.
- Süslü H. Dilay. *The Political Discourse of Nihal Atsız*, Middle East Technical University Graduate School of Social Sciences, Ankara, 2019.
- Şaylan, Gencay. *Çağdaş Siyasal Sistemler*, Ankara: TODAİE, 1981.
- Tesca Angelo. *Faşizmin Oluşum ve Gelişiminin Genel Şartları*, içinde *Faşizm ve Kapitalizm*, A. Thalheimer, A. Rosenberg, O. Bauer ve A. Tasca (eds.), İstanbul: Ayrıntı Yayınevi, 2018.
- Watson Hugh Seton. *Fascism, Right and Left*. in S. N. Eisenstadt (ed.) *Political Sociology: A Reader*. Jaipur: Rawat Publications, 1980.